

ENAKE MOŽNOSTI ŽENSK IN MOŠKIH - SLOVENSKA REALNOST

Najpogostejši argument, zakaj da Slovenija ne potrebuje posebnega zakona, ki bi urejal načelo enakosti spolov, je, da je načelo enakosti žensk in moških zagotovljeno že z ustavo. Čeprav je tako in čeprav je Slovenija podpisnica številnih mednarodnih dokumentov - najpomembnejša med njimi je konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk -, je praksa pokazala, da to ni dovolj. Pokazalo se je, da zakoni, napisani na spolno nevtralen način, še ne zagotavljajo odsotnosti diskriminacije na podlagi spola in enakovredne ekonomske, politične in družbene udeležbe obeh spolov.

Če bežno preletimo samo nekatere statistične podatke o položaju žensk in moških v Sloveniji, lahko ugotovimo, da obstajajo občutne razlike.

Čeprav so ženske več kakor polovica prebivalstva, je zastopanost v organih odločanja - torej tam, kjer se oblikujejo politike delovanja - nizka. V Sloveniji tako še nismo imeli predsednice države, predsednice vlade ali predsednice državnega zbora. Med 90 poslanskimi mesti jih ženske v tem sklicu parlamenta zasedajo 12 (13,3%). Povprečje v državah članicah Evropske Unije je 24%. Ženske so nezadostno zastopane tudi na lokalni ravni - leta 1998 je bilo izvoljenih 8 (4,2%) županij in 11,7% mestnih in občinskih svetnic.

V sodni veji oblasti je delež sodnic v povprečju višji od deleža sodnikov (66,3% žensk). Vendar so ženske na mestih predsednice sodišča le na okrožnih, okrajnih in delovnih in socialnih sodiščih, medtem ko jih na vrhovnem ali višjem delovnem in socialnem ni.

Pogled v gospodarstvo pokaže, da leta 2001 med 48 največjimi gospodarskimi družbami ni bilo niti ene predsednice uprave. Med članicami uprave jih je bilo 12,8%.

Brezposelnost žensk (7,6%) je višja od brezposelnosti moških (7,2%) in počasi narašča. Najbolj zaskrbljujoče je, da je bilo v drugem četrtletju leta 1999 v starostni skupini 20-24 let 17,2% žensk. Med brezposelnimi mladimi, ki imajo fakultetno izobrazbo, 67,5% žensk.

Tudi ko govorimo o plačah žensk in moških, vidimo, da so ženske v letu 1999 v povprečju zaslužile 8,4% manj kot moški. Najvišja je razlika med visoko kvalificiranimi osebami (20,4%). Razlike med plačami žensk in moških lahko pojasnimo s tem, da delajo ženske v večji meri na slabše vrednotenih delovnih mestih in v organizacijah, kjer so plače slabše, čeprav gre za enake poklice, ter da so plače v panogah, kjer med zaposlenimi prevladujejo ženske, slabše.

Na področju izobraževanja je opazna izrazita spolna segregacija šolskih (študijskih) smeri, ko gre za prevlado žensk oziroma moških na določenih usmeritvah (žensk na družboslovnih in humanističnih smereh, moških na tehniških, računalniških smereh, v političnih vedah in diplomaciji). Posledica tega je tudi poklicna segregacija. Tako se ženske koncentrirajo v nekaterih dejavnostih in poklicih, ki so slabše vrednoteni, manj iskani na trgu dela in slabše plačani.

Čeprav je med diplomanti in diplomantkami delež žensk višji - leta 1999 jih je bilo 58,8% -, na podiplomski stopnji delež žensk upade. Leta 1999 je bilo magister in specialistk 48,4%, doktoric znanosti pa 39,6%. Raziskave poudarjajo, da je med razlogi za nižji delež žensk na tej ravni izobraževanja predvsem to, da ženske v tem obdobju prevzemajo skrb za ustvarjanje družine.

Na področju družinskega življenja je opazno naraščanje enostarševskih družin (nekaj manj kot 20%). Več kakor 90% enostarševskih družin so materinske enostarševske družine, ki so v primerjavi z drugimi tipi družin ekonomsko in socialno deprivilegirane.

Kljub visokemu deležu zaposlenosti žensk v Sloveniji je delitev dela med partnerjema izrazito neugodna. Raziskave kažejo, da moški namenjajo gospodinjstvem delu povprečno 7 ur, ženske pa 25,8 ur tedensko. Veliko večino nege in skrbi za otroke, ostarele, bolne in ljudi z motnjami v telesnem in duševnem razvoju opravijo ženske z neformalnim družinskim delom. Usklajevanje

družinskih in poklicnih dejavnosti staršev je eden najpomembnejših pogojev za uveljavitev enakih možnosti spolov. Analize in primerjalne študije kažejo, da je treba v ta namen zagotoviti kakovostno in s potrebami staršev usklajeno otroško varstvo, prožnejše oblike zaposlitve in delovnega časa za starše in ugodno ureditev starševskega dopusta, predvsem tako, ki bo spodbujala delitev obveznosti med oba starša. Podatki namreč kažejo, da je leta 2000 starševski dopust uporabilo manj kakor odstotek očetov (0,96%).

Tudi na področju nasilja nad ženskami moramo žal ugotoviti, da je položaj slab, saj narašča tako število kaznivih dejanj zoper življenje in telo, katerih žrtve so ženske (umori, posebno hude, hude in lahke telesne poškodbe, ogrožanje z nevarnim orodjem), kakor tudi število kaznivih dejanj ogrožanja človekovih pravic in svoboščin in delež žensk, žrtev teh dejanj (ogrožanje varnosti, grdo ravnanje), število kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost in število žensk, žrtev teh dejanj (posilstvo, spolno nasilje, kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja), kakor tudi število kaznivih dejanj nasilništva in delež žensk, žrtev tega dejanja (60,1% leta 2001).

Zakon o enakih možnostih žensk in moških je usmerjen k trajnostnemu razvoju družbe, ki bo uporabljala in upoštevala znanja, veščine in sposobnosti tako žensk kot moških. Je splošen zakon, ki določa skupne smernice oziroma temelje, ki bodo vodilo za zakonodajo na posameznih področjih. Posega na področja življenja, ki so pomembna z vidika enakih možnosti, posebej pa omenja samo nekatera – npr. politično, ekonomsko, socialno področje in področje vzgoje in izobraževanja.

Sprememba ni mogoče doseči čez noč, zato zakon opredeljuje ukrepe, s katerimi jih bo mogoče doseči postopoma. Zakon predvideva več vrst ukrepov:

- splošni so opredeljeni v zakonih in političnih dokumentih (npr. novi zakon o delovnih razmerjih, ki prepoveduje diskriminacijo pri zaposlovanju, v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe ...);
- posebni začasni ukrepi so namenjeni ustvarjanju enakih možnosti in spodbujanju enakosti spolov na tistih področjih, kjer sta spola neuravnoteženo zastopana (manj kot 40% enega spola) ali pa sta v neenakem položaju (npr. netipične oblike zaposlovanja, kot je delo za določen čas, ki je pogostejše pri ženskah);

- pozitivni ukrepi dajejo prednost osebam tistega spola, ki so zastopane v manjšem številu ali so v neenakem položaju (prednost pri zaposlitvi, napredovanju, vpisu na fakulteto), ob sicer enakih merilih in pogojih;

- spodbujevalni ukrepi dajejo posebne ugodnosti ali spodbude, prav tako z namenom odpravljanja neuravnotežene zastopanosti in neenakega položaja (posebna izobraževanja za osebe enega spola, spodbujanje ženskega podjetništva)

- programski ukrepi: v obliki osveščevalnih akcij ali v obliki posebnih akcijskih načrtov za spodbujanje in ustvarjanje enakih možnosti.

Pomembna naloga, ki jo zakon nalaga vladnemu uradu za enake možnosti, je priprava posebnega nacionalnega programa za enake možnosti žensk in moških. Pri tem bo urad poiskal pomoč ministrstev, lokalnih skupnosti, socialnih partnerjev, nevladnih organizacij in drugih organizacij civilne družbe in posameznih strokovnjakinj in strokovnjakov. Nacionalni program bo določil temeljno politiko enakih možnosti in opredelil posamezne cilje in ukrepe za njihovo doseganje na različnih področjih. Da to ne bi ostale zgolj neuresničene programske usmeritve, zakon natančno določa, da se vsaki dve leti pripravi periodični načrt. O njegovi izvedbi vlada poroča državnemu zboru.

Da bo zakon o enakih možnostih žensk in moških zares zaživel tudi v praksi, bo v pomoč tudi zagovornica oziroma zagovornik enakih možnosti žensk in moških. S tem se pristojnosti vladnega urada za enake možnosti razširijo na obravnavo posameznih primerov morebitne diskriminacije oziroma neenakega obravnavanja. Zagovornica ali zagovornik bo na pobudo oškodovanca (ali drugih) obravnaval/a primer in izdal/a pisno mnenje, ali je bila oseba zaradi spola neenako obravnavana. Mnenje bo neobvezujoče, vendar prakse drugih držav, kjer poznajo institut zagovornika, kažejo, da sodišča v veliki večini primerov razsodijo v skladu s podanim mnenjem zagovornice ali zagovornika enakih možnosti žensk in moških. Vsekakor bosta imeli obe vpleteni strani pred obravnavo primera, med njo in po njej na voljo vse postopke, ki jih zagotavlja druga zakonodaja.

Obravnavo primerov je namenjena zlasti odkrivanju primerov neenakega obravnavanja spolov in s tem prepoznavnosti tega problema in področja enakih možnosti spolov v širši javnosti. Vse to pomeni tudi večjo ozaveščenost in poznavanje pravic na tem področju. Mnogo ljudi se namreč v

konkretnih primerih ne zaveda, da so bili zaradi spola prikrajšani oziroma postavljeni v neenak položaj.

Sonja Robnik

DELOVNI SESTANEK O POLOŽAJU INTELEKTUALNO OVIRANIH V EVROPI

BUDIMPEŠTA 6. 11. - 9. 11. 2003

V organizaciji Zavoda za odprto družbo v sodelovanju z MDAF (Mental disability advocacy program) je med 6. in 9. novembra 2003 v Budimpešti potekalo delovno in spoznavno srečanje poročevalcev nacionalnih poročil o položaju intelektualno oviranih ljudi v evropskih državah. Zbrali smo se s sodelavci poročil iz Bolgarije, Češke, Estonije, Hrvaške, Italije, Latvije, Litve, Madžarske, Nizozemske, Poljske, Romunije, Slovaške in Slovenije. Namen srečanja je bil predstavitelj poimeni poročila, predstaviti ustrezno raziskovanje, česa pa se bilo davnaj tudi za sličenje pri poročilih iz leta 2001.

Naravnost bo odprto družbo predstavljal dvajsetletni in začetni mentor Darja Završnik, saj je tudi letno poročilo k raziskovanju pripravi slovenskega nacionalnega poročila o položaju ljudi z oznako intelektualne oviranosti v Sloveniji. V okviru lastnega poročila o zaščiti romske manjšine smo sodelno izvedli dve okrogli mizi v šoli krajini, kjer je naseljenih več romskih skupnosti, s čimer smo opozorili strokovno in široko javnost na položaj manjšine pri nas. Namen letošnjih poročil, ki jih bodo pripravile nove članice EU po skupni metodologiji, je dvojen in se osredotoča na širši vpliv javnosti. Poročilo bo predstavilo položaj ljudi z intelektualno oviranostjo, hkrati pa bo opozorilo na priporočila za izboljšanje tega položaja, kar je tudi glavno sporočilo raziskav. Okrogle mize, ki bodo sledile končnemu poročilu, bodo temeljele na načelu odgovornosti in samozagovornosti ljudi in svojcev intelektualno oviranih oseb in odraslih.

Program spremljanja pridruženja EU (EUMAP) se je začel izvajati leta 2000. Njegov namen je podpirati razvoj neodvisnega nadzora procesa pridruženja EU. V okviru širših ciljev Zavoda za odprto družbo se EUMAP osredotoča na skladnost s političnimi kriteriji za članstvo, kot jih je določila konferenca EU v Kopenhagu leta 1993.

Članstvo od držav kandidatov zahteva, da doseže stabilnost ustanov, ki zagotavljajo demo-

kracijo, pravni red, človekove pravice in spoštovanje in zaščito pravic manjšin.

Poročila programa EUMAP se nanašajo na promocijo širive s poudarkom na pomenu političnih kriterijev in vloge civilne družbe pri spremljanju in uresničevanju teh kriterijev v strani vladnih služb. Pomembno pa je tudi, da so sodelavci poročil neodvisni, nevladni sodelavci projekta.

Projekt z naslovom *Monitoring access to education and employment for people with intellectual disabilities* v letu 2003/2004 vodi EUMAP in Mental Disability Advocacy Program (MDAP) Zavoda za odprto družbo v Budimpešti. Pobuda izhaja iz ugotovitve, da ljudi z oznako intelektualne oviranosti dostikrat pismo in predsojke pri uresničevanju svojih osnovnih človekovih pravic povzročajo v Evropi. Enake možnosti boljša, izobraževanje in zaposlovanje so ključni dejavniki za popolno vključenost ljudi v skupnost. Kljub številnim mednarodnim standardom, ki urejajo področje človekovih pravic, prepovedujejo diskriminacijo na različnih področjih tudi na podlagi oviranosti oziroma hendikepa, številne države nacionalnih predpisov in zakonov niso sprejele v skladu z mednarodnimi. Pobuda za letošnje poročilo izhaja tudi iz ugotovitve, da se v nekaterih državah, kjer obstaja antidiskriminacijska zakonodaja, ta dejansko ne izvaja v korist zaščite pravic ljudi z oznako intelektualne oviranosti. Prav tako ne obstaja nikakršna raziskava o implementaciji obstoječih standardov in zakonodaje na tem področju.

Na področju izobraževanja:

- otroci z oznako težke in najtežje duševne prizadetosti so navadno institucionalizirani ali izolirani doma in nimajo možnosti enakovredne izobrazbe;

- v večini držav je za diagnosticiranje duševne prizadetosti odgovorna komisija za razvrščanje, ki deluje po medicinskem patološkem modelu; v rabi so zastarele in širše metode diagnosticiranja, kar jim daje širok prostor razvrščanja, možnosti